

ශ්‍රී ලංකාවේ බෝධිඝර සහ එහි වාස්තුවිද්‍යාත්මක ලක්ෂණ පිළිබඳ අධ්‍යයනය

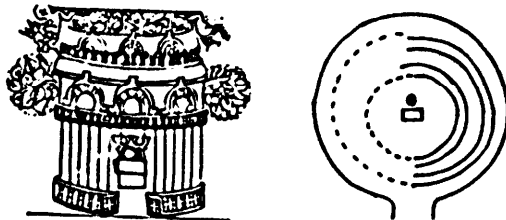
ශාලිකා කුරුණායක

ප්‍රවේශය

ශ්‍රී ලංකාවේ බෞද්ධ සම්ප්‍රදාය තුළ බෞද්ධයන් වන්දනාමාන කරන ප්‍රධාන අංගයක් ලෙස බෝධි වෘක්ෂය හැඳින්විය හැකිය. බුදුන්වහන්සේට නිර්වාණාවබෝධය ලබාගැනීම සඳහා සෙවණදුන් වෘක්ෂය ලෙස පිළිගැනෙන බෝධි වෘක්ෂය පාරිභෝගික වෛත්‍ය ලෙස ද සලකයි. ඓතිහාසික මූලාශ්‍රවලට අනුව අතීතයේ සිටම බෝධි වන්දනාව පැවති බවට සාධක හමුවේ. සංකේතාත්මක වශයෙන් බෝධි වන්දනය මෙරට ආරම්භ වන්නේ සංඝමිත්තා තෙරණිය ශ්‍රී මහා බෝධිය මෙරටට වැඩම කරවීමත් සමඟය. ඉන් අනතුරුව එම බෝධියේ ශාඛාවන් ලංකාවේ බොහෝ ස්ථානවල රෝපණය කළ අතර පසුකාලීනව ශ්‍රී මහා බෝධිය නියෝජනය කරමින් බෝධි වෘක්ෂය ඇදහීම ජනතාව අතර ප්‍රචලිත විය. බෝ ගෙය, බෝ කුටිය ලෙස ද බෝධිඝරය හඳුන්වනු ලබයි. බෝධිය වෘක්ෂයක් වන හෙයින් එය වර්ධනය වීමට අවශ්‍ය පාරිසරික සාධක ලබාගැනීමට අවශ්‍ය වන නිසාත් එයට ගෘහයක් සෑදීම අවශ්‍ය කාරණයක් නොවේ. එහෙත් බෝධිය උදෙසා මිනිසුන් ගෘහයක් සෑදීමට පෙළඹෙනුයේ ඔවුන් තුළ පවතින ශ්‍රද්ධාව මූලික කරගෙනය.

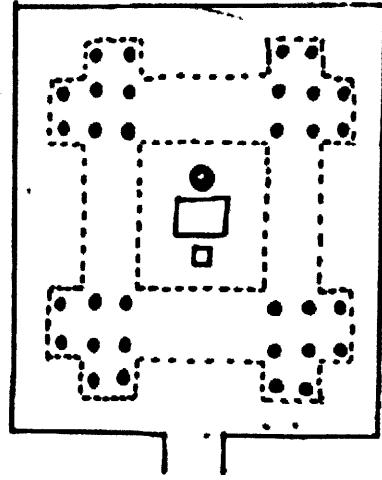
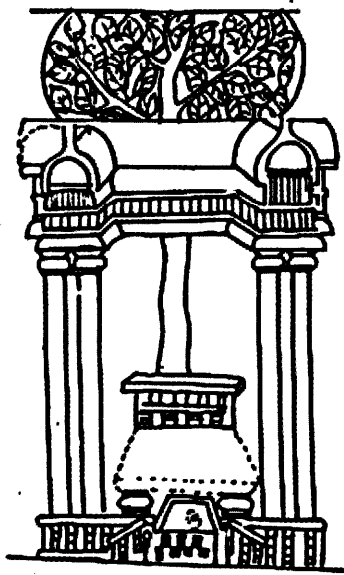
විමර්ශනය

බෝධිඝරය නිර්මාණය කිරීමේ දී ආරක්ෂාවට ඒ වටා පවුරක් බැඳ වෘක්ෂය වර්ධනය වීමට අවශ්‍ය අවකාශය සලසා දී ඇත. මිහිදු හිමියන් මෙරටට පැමිණ අනුරාධපුර පූජා භූමි සලකුණු කළ 'සිහවික්කන්ත' සැලසුමේ 'බෝධිඝරය' යන වචනය යොදා ඇති හෙයින් පෙනී යන්නේ එකල භාරතයේ බෝධිඝර යන ගෘහ නිර්මාණාංගය පැවති බවයි.¹ මෙසේ බෝධිඝර සංකල්පය ඉන්දියාවෙන් මෙරටට පැමිණි බව විශ්වාස කළත් ඉන්දියාවේ පැවති බෝධිඝර නෂ්ටාවශේෂ හඳුනාගත නොහැකි නමුත් සාංචි, භාරුත්, අමරාවතී යන කැටයම් තුළ බෝධිඝර නිර්මාණය කර ඇති ආකාරය හඳුනාගත හැකිය.²

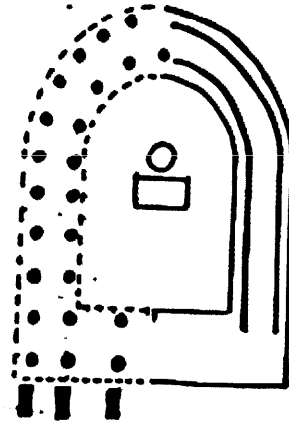

මුද්‍රා කැටයම්හි දක්නට ඇති බෝධිඝරය සහ ආකෘතිය

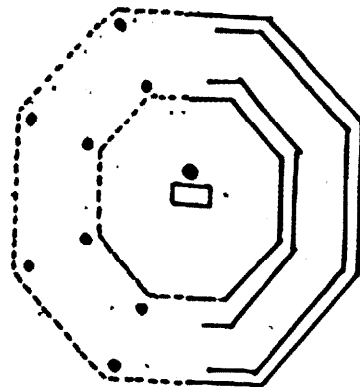
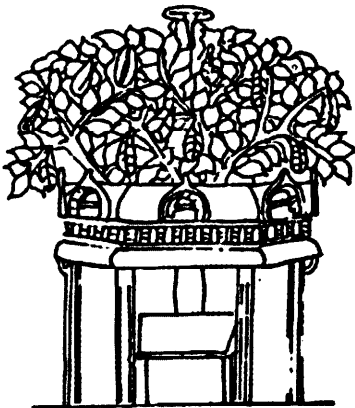
1 යැල්ලම්පිටියාවේ ධම්මරක්ඛිත හිමි, ශ්‍රී මහා බෝධීන් වහන්සේ හා තදානු බද්ධ ඉතිහාසය සංස්කෘතිය, (කොළඹ: බුද්ධ ශාසන අමාත්‍යාංශය, 1991), 92 පිට.
2 S. Bandaranayaka, *Sinhalese monastic architecture*, (pub E.j brill, Leiden, 1974), 161 p.

අමරාවතී කැටයම්හි දක්නට ඇති බෝධිසරය සහ ආකෘතිය

භාරුත් කැටයම්හි දක්නට ඇති බෝධිසරය සහ ආකෘතිය

සාංචි කැටයම්හි දක්නට ඇති බෝධිසරය සහ ආකෘතිය (Bandaranayaka.s, 1974; 162-163)

බුදුපිළිම නිර්මාණය කිරීමට ප්‍රථමව මිනිසුන් බුදුන්වහන්සේ සංකේතාත්මකව නිරූපණය කරණු ලැබුවේ බෝධිය, සිරිපතුල, පද්මය ආසනය වැනි පූජනීයත්වයෙන් සලකණු ලබන පූජනීය වස්තූන්ටය. ඒ අතර ඉන්දියාවේ භාරත, අමරාවතී, සාංචි, මධුරා වැනි කැටයම්වල බෝධියට වැදුම් පිදුම් කරණු ලබන කැටයම් දැකගත හැකි වේ. එම කැටයම්හි බෝධිය වටා අලංකාරවත් ආවරණයක් සකසා ඇති ආකාරය දැක ගත හැකිය. මේ වන විට ඉන්දියාවේ බෝධිසර නම් වාස්තුවිද්‍යාත්මක අංගය පැවති බවට මෙය කදිම නිදසුනකි.

ඉන්දියාවේ කැටයම් තුළින් හඳුනාගත හැකි මෙම බෝධිසර ලංකාවේ විවිධ ප්‍රදේශවලින් නටඹුන් සාධක සහ වංශකතා මූලාශ්‍ර තුළින්ද හඳුනාගත හැකිය. අනුරාධපුරයේ මහමෙව්නා උයනේ බෝධිය රෝපණය කරන ලද්දේ තරමක් උස් භූමියකය. ඒ වටා පනා බැමි සතරක් සහ උඩට නැගීමට පඩිපෙළක් විය. ක්‍රි. ව මුල් සියවස වන විට බෝධිය වටා ගල් වැටක් තැබූ බව සඳහන් වේ. බෝධියට උතුරු දෙසින් තොරණක් ද ප්‍රධාන දොරටු සතරේ ධර්මවක්‍ර ලාංඡනය සහිත ස්තම්භ සතරක් ද දොරටුවල පර්යංග ආසන ද විය. මෙලෙස මුල් වකවාණුවේ ශ්‍රී මහා බෝධිය වටා ඉදිකර තිබූ බෝධිසරය පිළිබඳ සඳහන් වූවත් වර්තමානය වන විට එහි නව ඉදිකිරීම් සමඟ එම පෞරාණික ස්වරූපය හඳුනාගැනීමට අපහසු ය.³ සද්ධර්මරත්නාවලියට අනුව දඹදෙණි සමය වන විට බෝධිසර පිළිබඳ විස්තරයක් හමුවේ.

“මාලිගාව පෙරලාත් අහසින් ගොසින් ... බෝධිය මධ්‍ය කරමින් බෝධි ගෙවල් කරන්නවුන්ට ආදර්ශවන්නාසේ පිහිටා සිටිය....”⁴

සද්ධර්මරත්නාවලියට අනුව ‘බෝ ගෙවල්’ පිළිබඳ සඳහන් වේ. බෝධිසර වේනියසර තරමට දියුණු ලක්ෂණ මතුකරමින් ඉදිකරන ලද ගොඩනැගිල්ලක් නොවේ. මක් නිසා ද බෝධිසරය යනු දිනපතා ක්‍රමක්‍රමයෙන් වර්ධනය වන ඇටුවන් බිහිමින් ශාඛා ප්‍රශාඛා විසිරී යමින් වැඩෙන ශාකයක් වන බැවිණි. එම නිසා බෝධියේ අතුවලට පහළින් ගසවටා බෝ ගෙය සාදන්නට විය. සද්ධර්ම රත්නාවලියේ සඳහන් වන්නේ මෙලෙස ඉදිකරන ලද බෝධිසර පිළිබඳව විය හැකි ය.

මහාවාර්ය සෙනරත් පරණවිතාරණ, සේනක බණ්ඩාරනායක, එච්.ටී බස්නායක යන විද්වතුන්ගේ පර්යේෂණවලට අනුව බෝධිසරයක ප්‍රධාන වශයෙන් මෙම ලක්ෂණ හඳුනාගැනීමට හැකියාව ලැබෙයි.

- i. ගොඩනැගිල්ල අහසට විවෘතව තැබීම
- ii. ආවරණය වූ වංකමණය
- iii. මධ්‍යම සිද්ධස්ථානයේ මැද වලක් සහ එහි සිට විහිදී යන ආකාරයට කාණු සහ පියගැට පෙළ
- iv. වෘක්ෂය පිහිටියේ යැයි සිතිය හැකි තැන ගැඹුරින් සාදන ලද ගඬොල් ගර්භය

ඉහත සඳහන් කරන ලද ඇතැම් ලක්ෂණ එක් එක් බෝධිසර තුළ දක්නට නොමැති නමුත් බොහොමයක් ලක්ෂණ අඩු වැඩි වශයෙන් බෝධිසර නිර්මාණය කිරීමේ දී එක් කර ඇති ආකාරය දැකගත හැකි වේ. සෙසු පොදු ලක්ෂණ හැටියට ඇතුලට පිවිසීමටත් පිටවී යාමටත් දොරටු සතරක් දොරටුවල ආසන වටා ඇත් පවුරක් සහ සාංචි භාරත වැනි ස්ථානවල දක්නට ලැබෙන ගල් ගරාදි වැටවල්වලින් ද සමන්විත වේ. විවිධ ප්‍රදේශයන් හි හඳුනාගතහැකි බෝධිසර ගොඩනැගිලිවල භූමි සැලසුම් අනුව කීප ආකාරයකට වර්ගීකරණය කළ හැකි ය. ඒ අනුව බෝධිසර ආකෘතිය මෙසේ හඳුනාගත හැකි ය.

- i. සමචතුරස්‍රාකාර
- ii. ආයතචතුරස්‍රාකාර
- iii. කවාකාර
- iv. පංචවංක

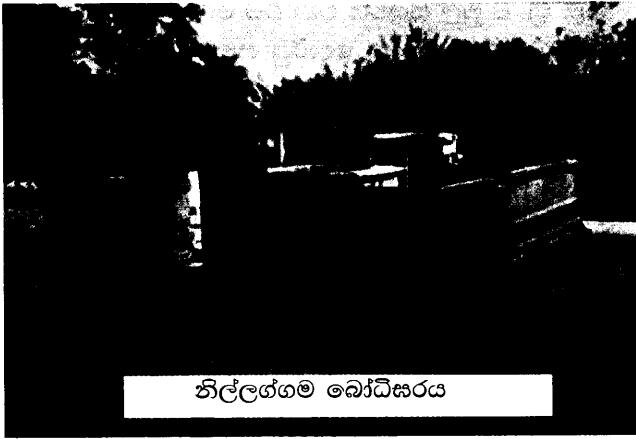
3 යැල්ලම්පිටියාවේ ධම්මරක්ඛිත හිමි, ශ්‍රී මහා බෝධීන් වහන්සේ හා තදානුබද්ධ ඉතිහාසය සංස්කෘතිය, (කොළඹ: බුද්ධ ශාසන අමාත්‍යාංශය, 1991), 92 පිට.
 4 එම., 93 පිට.

v. මිශ්‍ර වශයෙනි.⁵

මෙම විවිධ ආකෘතිවලට අයත් බෝධිසර ලංකාවේ නොයෙකුත් ප්‍රදේශවලින් හඳුනාගත හැකි වේ. නිල්ලගම, අශෝකාරාමය, විජයාරාමය, පුලියන්කුලම, ප්‍රාචීනතිස්ස පබ්බත, මගුල්මහා විහාරය, වෙස්සගිරිය, පිදුරංගල බෝධිසරය, මැණික්දෙන බෝධිසරය, දඹුල්ල බෝධිසරය, කළුදිය පොකුණ බෝධිසරය වැනි නොයෙකුත් ස්ථානයන්හි දැකගත හැකිය. ඒ අතරින් පබ්බත විහාර ආශ්‍රිත සැළැස්මෙහි ප්‍රධාන අංගයක් ලෙස බෝධිසරය එකතුවී තිබෙන අකාරය දැකගත හැකි වේ.

නිල්ලගම බෝධිසරය

ලංකාවේ විවිධ ප්‍රදේශවල පවතින බෝධිසර අතරින් නිල්ලගම බෝධිසරය සුවිශේෂී වේ. එයට හේතුව නම් දැනට ලංකාවේ පවතින බෝධිසර අතරින් හොඳම සංරක්ෂිත බෝධිසරය මෙය වන නිසා ය. කුරුණෑගල දිස්ත්‍රික්කයේ ගල්ලමුව ප්‍රදේශයේ පිහිටා තිබෙන නිල්ලගම බෝධිසරය ක්‍රිස්තු වර්ෂ 8-9 සියවසට අයත් වේ. ජනප්‍රවාදවලට අනුව අනුරාධපුර අවධියේ සිදු වූ විදේශ ආක්‍රමණික අවස්ථාවක දළදා වහන්සේ ආරක්ෂාව සඳහා හෙට්ටිවෙස්ගෙන මායාරට බලා ගමන්කරන අතරතුර රැය පහන් කිරීමට මෙම ස්ථානය තෝරාගත් හික්කුන් වහන්සේ නමක් අවුල් වියවුල් සමනය වූ පසු රජතුමා එහි වූ බෝධින් වහන්සේ සඳහා මෙම බෝධිසරය ඉදිකළ බවත් ය.

නිල්ලගම බෝධිසරය

1895 වර්ෂයේ දී එච්.සී.පී බෙල් මහතා මෙම බෝධිසරය පිළිබඳ ASCAR වාර්තාවල සඳහන් කර ඇත. ඔහු මෙය හඳුනාගෙන තිබෙන්නේ දළදා ගෙයක් ලෙසටයි. එහෙත් 1950 වර්ෂයේ දී සෙණරත් පරණවිතාන මහතා විසින් මෙම බෝධිසරය සොයාගන්නා විටත් කැලෑවෙන් සහ පස්වලින් වැසී තිබී ඇත. ඔහු මෙම ගොඩනැගිල්ල බෝධිසරයක් බව තහවුරු කර තිබේ. මෙම බෝධිසරය ඉදි කිරීමේ දී බහුලවම පාෂාණ භාවිතාකර ඇති අතර ඇතුළත හා පිටත මණ්ඩප දෙකක් වශයෙන් නිර්මාණය කර තිබේ. පිටත මණ්ඩපය වන්දනාමාන කටයුතු සිදු කිරීමටත් ඇතුළත මණ්ඩපය බෝධින්වහන්සේගේ ආරක්ෂාව සඳහාත් ඉදිකර තිබේ. පිටත මණ්ඩපයේ පළල අඩි 45 කි. ඇතුළු මණ්ඩපයේ පිවිසීමට වන දොරටුව කැටයම් සහිත කළුගලින් නිම කරන ලද උළුවස්සකින් සමන්විත ය. පිටත මණ්ඩපය සඳහා නැගෙනහිර බටහිර දිශාණුගතව දොරටු දෙකකින් සමන්විත වේ. නැගෙනහිර දොරටුව දිගින් අඩි 9කුත් අගල් 6ක් සහ පළලින් අඩි 4කි. බටහිර දෙසට වන්නට ඇති උළුවස්ස දිගින් අඩි 7කුත් අගල් 6ක් සහ පළලින් අඩි 2 යි අගල් 6කි. මෙලෙස පිටත මණ්ඩපය සඳහා දොරටු දෙකක් නිර්මාණය කරන්නට ඇත්තේ වන්දනාමාන කරන පුද්ගලයන්ගේ පහසුව තකා විය හැකි ය. මණ්ඩපයන්හි බිත්ති කළුගලින් නිර්මාණය කර ඇති අතර ඒවායෙහි සිංහ, ඇත්, අශ්ව හා හංස රූප කැටයම් කර තිබේ. සිංහ රූප නිර්මාණය කිරීමේ දී ඉදිරිපස බලා සිටින ලෙසට හා එක් පසකට හැරී වාඩි වී සිටින ලෙසට කැටයම් කර තිබේ.

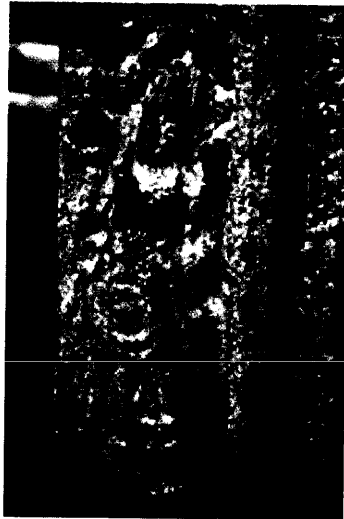
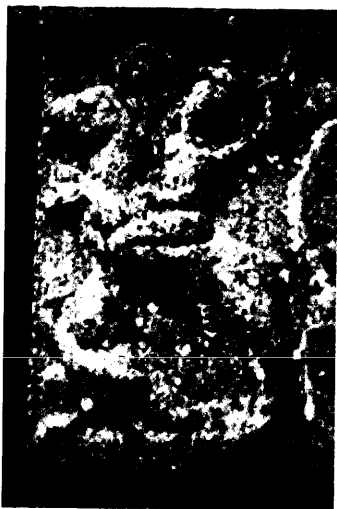
සිංහ රූපය සහිත කැටයම

5 යැල්ලම්පිටියාවේ ධම්මරක්ඛිත හිමි, ශ්‍රී මහා බෝධින් වහන්සේ හා තදානුබද්ධ ඉතිහාසය සංස්කෘතිය, (කොළඹ: බුද්ධ ශාසන අමාත්‍යාංශය, 1991), 93 පිට.

මෙවැනි සිංහ රූප පොළොන්නරුව මැණික් වෙහෙර සහ යාපහුව ගල්කැටයම් ආශ්‍රිතව ද දැකගත හැකි වේ. හංස රූප පෙළ ඇත් රූප සහිත කැටයම් පුවරුවට පහළින් දැකගත හැකි වේ. හංසයින් එකිනෙකට සම්බන්ධවන සේ නිර්මාණය කර ඇත. කණ්ඨක වේනියෙහි වාහල්කඩහි ද මෙවැනි හංසරූප පෙළක් දැකගතහැකි වේ. පිටත මණ්ඩපයේ සිට ඇතුළුවීමට ඇති ගල් උළුවස්සෙහි ඉහළ කොටසෙහි අශ්වයෙකුගේ පිට උඩ සිටින වාමනයෙකු දැක්වෙන කැටයමකි. මෙම කැටයමෙහි අශ්වයාගේ ඉදිරිපෙළ පාද ඉහළට එසවී තිබෙන ආකාරයෙන් අශ්වයා දිව යන ආකාරයක් නිරූපිතයි. එහි අශ්වයාගේ පිට උඩ නැගී වාමනයා යම් දෙයක් අතින් ඔසවා සිටියි එමෙන්ම තවත් වාමනයෙක් අශ්වයාගේ එසවුණු දෙපා යට කුදු ගැසී සිටියි.

හංස රූප සහිත කැටයම

අශ්වයකුගේ පිටඋඩ නැගී මිනිසෙකු දැක්වෙන කැටයම

අශ්ව රූප සහිත ගල් උළුවස්සෙහි හරි මැද ත්‍රිභංග ඉරියව්වෙන් සිටින දොරටුපාල රූපයක් දැකගත හැකි වේ. මෙය නා රජ රුව ලෙස ද හඳුන්වනු ලබයි. එහි හිසට පිටු පසින් නයි පෙන කිහිපයක් දැකගත හැකිය. එක් අතක පුත්තලසක් ද අනෙක් අතෙහි මල් සහිත අත්තක් වැනි යමක් දරා සිටියි. මෙහි මූලික කැටයම් ලක්ෂණ අනුව මෙම නාග රූපය අනුරාධපුරයේත් පොළොන්නරුවේත් මුරගල්හි දක්නට ලැබෙන නාගරූපවලට සමානකමක් පෙන්නුම් කරයි. නාගරූපයට පහළින් වාඩි වී බට නලාවක් පිබින ගණ රූපයකි. ගිණිසිළ රටාවක් උළුවස්සෙහි උඩ කොටසෙහි දක්වා ඇත. එහි ඉහළම ලිස්තරය වශයෙන් යොදාගෙන ඇත්තේ එම ගිණිසිළ රටාවයි. එයින් ලිස්තරයෙන් පහළට එතුණු මල්දම් එල්ලේ උළුවස්සෙහි ඉහළ කෙළවර දෙපසෙහි ගිණිසිළ රටාව තුළ පිහිටි සතරැස් කොටුවල වාමන දරුවන් උඩ පණින සිංහයන් සමඟ ක්‍රීඩා කරන අයුරු දැක්වෙන කැටයමය.

පිටත මණ්ඩපයෙහි පහළ කොටසෙහි ඇත් රූප පෙළක් දැකගත හැකි වේ. එම ඇත් රූප බොරදම් දෙකක් අතර කුඩා ප්‍රමාණයට නිර්මාණය කර ඇති අතර සියළුම ඇත් රූප ඉදිරිපස බලා සිටින සේ නිරූපණය කර ඇත. ලංකාවේ බොහොමයක් පූජණීය ගොඩනැගිලි තුළ මෙම ඇත් රූප භාවිතා කිරීම දැකගත හැකි වේ. බස්නාහිර දොරටුවට වම් පසින් වූ අත්තිවාරමේ අටවන හෝ නව වන සියවසට අයත් සිංහළ අක්ෂර සහිත සෙල් ලිපියක් හමු වී තිබේ. එහි ' මොනරගල බුද්ධි මෙ දස ඇතුන් කරවා මහ බොයි පිදු පිනින් අනුත්තර සම්මා සම්බුදු ...' සඳහන් වී ඇත. මෙහි අවසාන වචනය මැකී ගොස් ඇති අතර පරණවිතාන මහතාගේ මතයට අනුව අවසානයට 'සම්බුදු' ලෙස සඳහන් කර ඇති

6 සෙනරත් පරණවිතාන, පුරාවිද්‍යා පර්යේෂණ, (බොරැස්ගමුව: විසිදුනු ප්‍රකාශකයෝ, 1972), 191 පිට.

බවයි. ඒ අනුව මොනරගල බුද්ධි නැමක් පුද්ගලයා මහා බෝධියට ඇත් රූප දහසක් ඉදිකර පූජාකර ඇති අතර ඒ පින් බලයෙන් අනුන්තර සම්මා සම්බුදු වේවායි කළ ප්‍රාර්ථනය යි.⁷

නිල්ලගම බෝධිසරය පිළිබඳ පරණවිතාන මහතාගේ මතය අනුව මෙහි දක්නට ලැබෙන කැටයම් සහ වාස්තුවිද්‍යාත්මක ලක්ෂණ දෙවෙනි වන්නේ අනුරාධපුර පොළොන්නරු ඉදිකිරීම්වලට බවත් නිල්ලගම දොරටු උළුවහු නවවන සියවස තරම් පැරණි අවධියක දක්නට නොමැති බවත් ය.

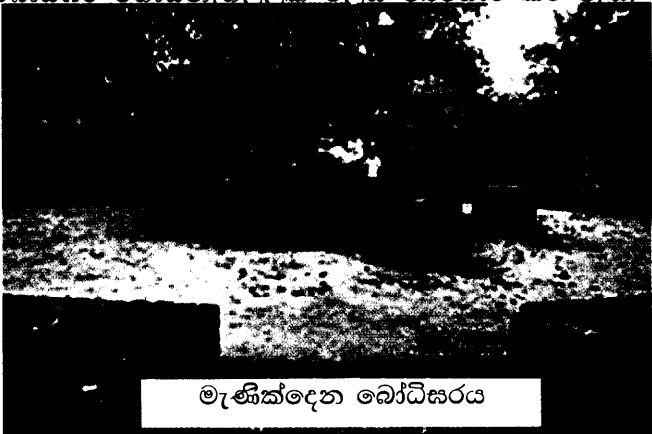
පිදුරංගල බෝධිසරය

පිදුරංගල බෝධිසරය ඉතාමළු කොරළයේ දඹුල්ල උපදිසාපති කොට්ඨාශයේ පිහිටා ඇත. බෝධිසරය අයත් විහාරස්ථානයේ පිහිටීම අනුව පබ්බත විහාර සැලසුමට අයත් වේ. මෙම ස්ථානයේ විසිරී පවතින පුරාවිද්‍යාත්මක සාධක අනුව බෝධිසරයක් පැවති බවට අනුමාන කළ හැකිය. බෝධිය තිබූ බවට සැක කළ හැකි ප්‍රදේශය කේන්ද්‍රකොට නිර්මාණය වී ඇති ගල් කණු පේළි දෙක ඉතා වටිනා පුරාවිද්‍යාත්මක සාධක ලෙස පෙන්වා දිය හැකිය. වෘත්තාකාරව ගොඩනගා ඇති මෙම ගල් කණු පේළි තුළින් අනාවරණය වන්නේ පබ්බත විහාරාරාමයක ඉදි වූ බෝධිසර සැලසුම් වක්‍රාකාර හා වතුරප්‍රාකාර නිර්මාණ⁸ අතුරින් පිදුරංගල ගිණිකොණ දිසාණුගතව ශේෂව ඇති ගොඩනැගිල්ලේ සැලසුම් වක්‍රාකාර බෝධිසරය සමඟ සැසඳෙන බවයි.

මෙම බෝධිසරයෙහි දක්නට ලැබෙන පුරාවිද්‍යාත්මක සාධක වශයෙන් ශේෂව පවතින ගල්කණු හයක් හඳුනාගත හැකි ය. එයින් අභ්‍යන්තර ගල් කණු පේළියෙහි ගල් කණු දෙකක් ද බාහිර ගල්කණු පේළිය සඳහා ගල්කණු හතරක් ද දැකගත හැකි වේ. අභ්‍යන්තර කුළුණු පේළියෙහි වන ගල් කණුවක උස සෙන්ටි මීටර් 70 ක් ද, සෙන්ටිමීටර් 30x20 දිග පළලකින් යුත් ගල්කණු තුනක් බාහිර කුළුණු පෙළ තුළ දක්නට ලැබේ යි. සාමාන්‍ය වශයෙන් ගත් කළ මෙම බෝධිසර සැලසුම මීටර් 15x15 ප්‍රමාණයෙන් යුක්ත ය.⁹

මැණික්දෙන බෝධිසරය

මැණික්දෙන බෝධිසරය මුල්කාලීනව වටදාගෙයක් ලෙස ද හඳුන්වා තිබේ. එහෙත් සේනක බණ්ඩාරණායක මහතා මෙම ගොඩනැගිල්ල බෝධිසර ගොඩනැගිල්ලක ලෙස ව්‍යවහාර කර ඇත.¹⁰ මෙම බෝධිසරය ප්‍රධාන සැළැස්මේ ඉදිරිපස කොටසේ දකුණු පසින් හඳුනාගත හැකිය. මෙම වාස්තුවිද්‍යාත්මක අංගය උතුරු දෙසින් පිහිටි ප්‍රධාන දොරටුවේ සිට මීටර් තිහක් පමණ දකුණු දිසාවට හා මීටර් 34.90 බටහිර දිසාවට සැලසුම්ගතව ද පිහිටා ඇත.

මැණික්දෙන බෝධිසරය

වක්‍රාකාර බිම් සැළැස්මක් පෙන්වුම් කරන මෙම ගොඩනැගිල්ලෙහි සතර දිශාවන්හි එකිනෙකට මුහුණලා සිටින ලෙසට දොරටු සතරක් ඉදිකර තිබේ. උතුරු දිග දක්නට ලැබෙන දොරටුවෙහි පළල මීටර් 1.70 ක් පමණ වේ. ඊට ප්‍රතිවිරුද්ධ දිශාවෙන් පිහිටි දකුණු දිග දොරටුවෙහි පළල ද උතුරු දිශාවෙන් පිහිටි දොරටුවේ පළලට සමාන වේ. බෝධිසරයට ප්‍රවිෂ්ඨ වීමට ඇති දොරටුවෙහි පඩිපෙළ පඩි තුනකින් යුක්තව සකස්කර ඇත. බෝධි මළුවෙහි උතුරු දිශාවටත්, බටහිර දිශාවටත්, ඊශාන දිශාවටත් වන්නට සකසා ඇති මල් ආසනය දිග පළල සෙන්ටි මීටර් 50x50 ප්‍රමාණයෙන් යුක්ත වේ. උතුරු දිශාවට වන්නටත් බටහිර දිශාවට වන්නටත් සකසා ඇති මල් ආසන යුගලය එම දිශාවන්හි සිට බෝධිසරයට

7 එම, 187 - 193 පිටු.
 8 S. Bandaranayaka, *Sinhalese monastic architecture*, (pub E.j brill, Leiden, 1974), 58 - 85 pp.
 9 ප්‍රියන්ත ගුණවර්ධන, ශ්‍රී ලංකාවේ බෞද්ධ සංසාරාම, (පා-ඇල: සමන්ති පොත් ප්‍රකාශකයෝ, 2010), 79 - 80 පිටු.
 10 S. Bandaranayaka, *Sinhalese monastic architecture*, (pub E.j brill, Leiden, 1974), 161 - 189 pp.

ඇතුළුවන දොරටුවට මුහුණලා සකසා තිබේ.¹¹

දඹුල්ල බෝධිසරය

දඹුල්ල බෝධිසරය ද පබ්බත විහාර සැලසුමට අයත් බෝධිසරයකි. දඹුල්ල නගරයට කිලෝ මීටර් 2ක් පමණ දකුණු දිසානුගතව පිහිටා තිබේ. මෙම බෝධිසරය කවාකාර ආකෘතියක් පෙන්වුම් කරයි. සාමාන්‍ය වශයෙන් මීටර් 12x12.80 දිග පළලකින් යුක්ත වේ. බෝධිසර ආකෘතියට අනුව බෝධිසරයක් නිර්මාණය කිරීමේ දී එහි සතර දිශාවෙන් දොරටු ඉදිකරණු ලබයි.¹² මෙයට හොඳම නිදර්ශනය වන්නේ මැණික්දෙන බෝධිසරයයි. එහි දොරටු සතරක් නිර්මාණය කර ඇති ආකාරය හඳුනාගත හැකිය. එහෙත් දඹුල්ල බෝධිසරයෙහි දකුණු දිශාවට වන්නට පිහිටි දොරටුව හොඳින් අනාවරණය කර තිබෙන අතර උතුරු දිශානුගතවත් බටහිර දිශානුගතවත් දොරටු දෙකක් පැවති බවට සාධක හමුවේ. දකුණු දිග දොරටුවෙහි දිග මීටර් 1.20 පමණ වේ. ගල්පඩි සතරකින් යුතු පඩිපෙළෙහි ප්‍රවේශ මාර්ගයෙහි දිග සෙන්ටි මීටර් 28 ක් ද පළල සෙන්ටි මීටර් 17 ක් ද වේ. මෙම බෝධිසරය මාලක පහකින් යුක්ත වේ. බෝධිය රෝපණය කිරීමට සකසා ඇති මාලකයෙහි කේන්ද්‍රීය කොටස සෙන්ටි මීටර් 65 ක් ද උස සෙන්ටි මීටර් 57කින් ද යුක්ත වන ලෙස සකසා තිබේ. අවධි සතරක් තුළ මෙම බෝධිසරය ඉදිකර ඇති බවට සාධක පුරාවිද්‍යාත්මක කැණීම් තුළින් තහවුරු වී තිබේ.¹³ බෝධිය දෝවනය කර පසු ඉවත්ව යන ජලය පිටකිරීම සඳහා ක්‍රමානුකූලව ඉදිකරන ලද ජලනල පද්ධතියක් හඳුනාගැනීමට හැකියාව ලැබෙයි. ලංකාවේ අනෙකුත් ප්‍රදේශවල දැකගත හැකි බෝධිසරවල මෙන් ම මෙම ස්ථානයේ දක්නට ලැබෙන බෝධිසරයන්හි ද පුජාසනයක් දක්නට ලැබෙයි. එය ගඩොලින් නිර්මාණය කර ඇති අතර එය මීටර් 13 සෙන්ටි මීටර් 82න් යුක්ත වේ.¹⁴

කළුදිය පොකුණ බෝධිසරය

කළුදිය පොකුණ විහාරාරාමය කුඹුක්කදන්වල ගම්මානයේ සිට කිලෝ මීටර් 5ක් පමණ නැගෙනහිර දිසාවෙන් අඩි 2283ක උන්නතාංශයකින් යුක්ත වූ එරවලගල කඳු පන්තිය පාමුල වූ භූමි භාගයේ පිහිටා තිබේ. මෙම විහාරස්ථානයේ වාස්තුවිද්‍යාත්ම භූ සැලැස්ම ගත්කළ කොටස් දෙකක් වශයෙන් හඳුනාගැනීමට හැකියාව ලැබෙයි. එය ඇතුළත මළුව සහ පිටත මළුව ලෙස හඳුන්වනු ලබයි.

ප්‍රධාන සැලැසුමට අයත් බෝධිසරය ස්තූපයේ දකුණු දිසාවට නැතහොත් ඇතුළත සැලැස්මේ බටහිර ප්‍රාකාර බැමීම අසල පිහිටා ඇත. සාමාන්‍යයෙන් මෙහි උස මීටර් 1ක් හෝ 1 1/2 පමණ උසකින් යුක්ත වේ. උතුරේ සිට ප්‍රධාන දොරටුවෙන් ප්‍රවේශ වීමෙන් පූජණීය සැලසුමේ ඉදිරි පාර්ශවයේ දකුණුපස බෝධිසර සැලසුම පිහිටා ඇත. ස්තූපය සහ බෝධිසරය වැනි නිර්මාණ ද්විත්වයන් බොහෝ විට මූලික සැලසුමේ ඉදිරිපස දොරටුවේ දෙපාර්ශවයෙන් පිහිටා ඇත්තේ පූජණීය භූමියට ඇතුළුවන බැතිමතාට ප්‍රථමයෙන් හමුවන්නේ බෝධිය සහ ස්ථූපය වීමත් එතුළින් ඔවුන්ට බෝධියට සහ ස්තූපයට පවතින ගෞරවයවැඩි කරලීමට වැනි අභිමතාර්ථයක් මුල් කරගෙන විය හැකිය. එමෙන්ම කලාතුරකින් ස්ථූපය සහ බෝධිසරය එකම පාර්ශවයකින් පිහිටවනු ලබයි.

කළුදිය පොකුණ බෝධිසරය වෘත්තාකාර හැඩයකින් යුක්ත බෝධිසරයකි. මෙම බෝධිසරයෙහි සැලැස්ම අනුව ප්‍රදක්ෂිණා කිරීමට මාර්ගයක් පැවති බව හඳුනාගත හැකිය. විශ්කම්භය මීටර් 12ක් පමණවන මෙහි පියස්ස නිර්මාණයේ දී ගල්කණු ඊට සම්බන්ධ වූ බව පෙනෙන්නේ වෘත්තාකාර හැඩයකට මෙවැනි ගල්කණු ජේලි දෙකක් ශේෂව ඇති බැවිණි. එම වාස්තුවිද්‍යාත්මක අංග බෝධිසරය වක්‍රාකාර එකක් බව ස්ථිරවම හඳුනාගැනීමට යොදාගත හැකි ලක්ෂණයකි. එහි ගල්කණු පිහිටීම අනුව අභ්‍යන්තර පෙළක් ලෙස ද බාහිර පෙළක් ලෙස ද පිහිටා ඇත. අභ්‍යන්තර වටයෙහි ගල්කණු දිග පළල සෙන්ටි මීටර් 30x22 ප්‍රමාණයකින් ද උස සෙන්ටි මීටර් 25න් ද යුක්ත වේ. බාහිර පෙළෙහි ගල් කණු

11 ප්‍රියන්ත ගුණවර්ධන, ශ්‍රී ලංකාවේ බෞද්ධ සංසාරාම, (ජා-ඇල: සමන්ති පොත් ප්‍රකාශකයෝ, 2010), 129 - 132 පිටු.
12 S. Karunarathna, **The Bodhi tree and architecture monument connected with it maha tree in Anuradhapura Sri Lanka**, h.s.s nissanka (ED), (New Delhi: vikas publishing, 1994), 103 - 108 pp.
13 S. Bandaranayaka, **Sinhalese monastic architecture**, (pub E.j brill, Leiden, 1974), 47 -56 pp.
14 ප්‍රියන්ත ගුණවර්ධන, ශ්‍රී ලංකාවේ බෞද්ධ සංසාරාම, (ජා-ඇල: සමන්ති පොත් ප්‍රකාශකයෝ, 2010), 149 - 152 පිටු.

අතරින් දෙකක් පිහිටා ඇත්තේ ස්ථූපය දිසාවට මුහුණලා ඇති බෝධිසරයේ දොරටුව පිහිටි සීමාව ලෙස අනුමාන කර ඇති අදාළ කොටසේ දෙපසය.

මෙම බෝධිසරයෙහි අත්තිවාරම කළු ගලින් නිර්මාණය කර ඇති අතර බිත්ති නිර්මාණය සඳහා මෙන් ම උපරි භාගයට ගඩොල් සහ දැව භාවිතා කරන්නට ඇත. සාමාන්‍යයෙන් පුද්ගලයින් 15 ක හෝ 20ක ප්‍රමාණයකට ආගමික කයයුතුවල නියැලීමට හැකියාව ලැබෙන ලෙස සැලසුම සකස්කර ඇත.¹⁵

පඬුවස්නුවර බෝධිසර

පඬුවස්නුවර පුරාවිද්‍යා භූමියෙන් බෝධිසර හයක් පමණ හඳුනාගත හැකිය. මෙම බෝධිසරයන් අතර විවිධ වෙනස්කම් දක්නට ලැබේ. මෙම ප්‍රදේශයේ බණ්ඩාරනායක මැදි විදුහලට ඉදිරිපිට පඩාවැව් බැම්ම ට ආසන්න බෝධිසරය මෙම බෝධිසර අතරින් අලංකාර මෙන්ම වාස්තුවිද්‍යාත්මකව ගත් කළ අනෙක් බෝධිසරයන්ට වඩා ඉහළ තැනක් හිමි වේ. මළ දෙකක් හා සතර පැත්තට විහිදුණු පිළිම ගෙවල් හතරකින් යුත් මෙම බෝධිසරය අලංකාර බොරදම් වලින් යුක්තය . පහළ වැලි මළුවක් ඊට ඉහලින් සලපතල මළුවක් දක්නට ලැබේ. මෙහි බෝධිය රෝපණයකර තිබූ මීටර් 1.8 පමණ ගැඹුරු මීටර් 1.5 x1.5 ප්‍රමාණවල දක්නට ඇත. ඉදිකිරීම් තාක්ෂණය අතින් ගත් කළ අනුරාධපුර යුගයේ ලක්ෂණ පෙන්වුම් කරන මෙම බෝධිසරයේ නැගෙනහිර හා බටහිර කොරවක්ගල් යුගල ඉතා අලංකාර කැටයම්වලින් යුක්තය. අනෙක් කොරවක් ගල් යුගල හා දොරටු එතරම් කලාත්මක බවක් දක්නට නොලැබේ. පංචායතනයන්

පඬුවස්නුවර මහා මාර්ගය අසල බෝධිසරය

සියල්ලෙහි ම බෝධිසරයන් ගත්කල ඒවා සියල්ලම එකම ආකෘතියකට නිර්මාණය කර ඇති ආකාරය හඳුනාගත හැකි වේ. නමුත් මේවා සියල්ලම එකම ප්‍රමාණයෙන් නොවේ. හතරැස් බැම්මක් හා ඇතුළතින් ප්‍රදක්ෂිණා මළුවක් ද බෝධිය සිටුවන කොටුවද දක්නට ලැබේ. මෙම පංචායතනයන් හි දක්නට ලැබෙන බෝධිසරයන් මුලින් සඳහන් කළ පඩාවැව් බැම්ම ආසන්නයේ ඇති බෝධිසරය තරම් කලාත්මක ලක්ෂණ දක්නට නොවේ. මේවායෙහි සරල බොරදම් දක්නට ලැබෙන අතර තුන්වන පංචායතනය හා හතරවන පංචායතනයේ ඇති බෝධිසරවල බැම් තරමක් පළලින් යුක්තව නිමවා ඇත.

මෙම බෝධිසරයන් වර්ග දෙකටම හාත්පසින්ම වෙනස් වූ බෝධිසරයක් විහාරස්ථාන භූමියේ වක්‍රාවලයට පහළින් දක්නට ලැබේ . ගඩොලින් ඉදිකළ වේදිකාවක් මත මළ දෙකකට සිටින ආකාරයෙන් බිම සිට ඉහළට ඉදිකර ඇති මෙම බෝධිසරයේ බන්ධන ද්‍රව්‍ය වශයෙන් යොදාගෙන ඇත්තේ සක්ක (සකස් නොකරන ලද) තිරිවාණා ගල් ය. කුඩා ප්‍රමාණයේ ගල්වලින් ඉදිකර ඇති මෙම බැම් දෙක කලාත්මක බවින් යුක්තය. පංචාවාසයන් හි හමුවන බෝධිසර බෝධිය රෝපණය කරන කොටුව පිටතට නොපෙනෙන ආකාරයෙන් නිර්මාණය කර ඇතත් මෙහි බෝධිය රෝපණය කරන කොටුව පළමු කොටුවට ඉහළින් නිර්මාණය කර ඇත. අනුරාධපුර මහා විහාරයේ ඇති ශ්‍රී මහබෝධිය රෝපණය කර ඇති බෝධිසරයන් මේ ආකාරයෙන් ඉහළට යන විට එකිනෙක කුඩා වන ආකාරයෙන් සකසා ඇත. මෙහි බෝධිය රෝපණය කරන කොටස හැරුණු විට මළ දෙකක් දක්නට ඇත . මෙලෙසම පඩාවැව් බැම්ම අසල බෝධිසරය තුළ මළ දෙකක් ඇති අතර අනෙක් කිසිදු බෝධිසරයක මේ අයුරින් මළ ද්විත්වයක් දක්නට නොවේ. එසේ වුවත් පඩාවැව් බැම්ම අසල බෝධිසරය තුළ ඇති වෙනස වන්නේ

15 ප්‍රිශාන්ත ගුණවර්ධන, ශ්‍රී ලංකාවේ බෞද්ධ සංසාරාම, (ජා-ඇල: සමන්ති පොත් ප්‍රකාශකයෝ, 2010), 122 - 129 පිටු.

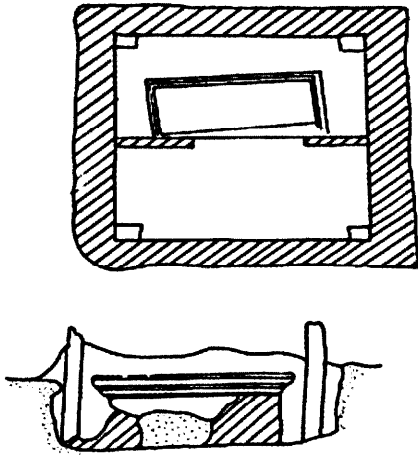

මෙහි බෝධිය රෝපණය කරන කොටස දෙවන මළුව මට්ටමේ සිට මීටර 1.5 පමණ ගැඹුරක් ඇත. මේ ආකාරයේ ස්වරූපයන් තුනකට අයත් බෝධිසරයන් පඬුවස්තුවර ක්ෂේත්‍රය ආශ්‍රිතව දක්නට ඇත.

සමෝධානය

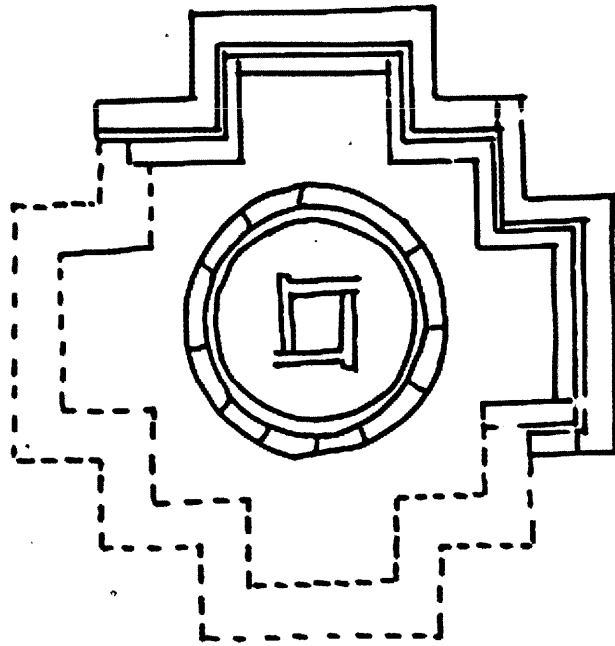
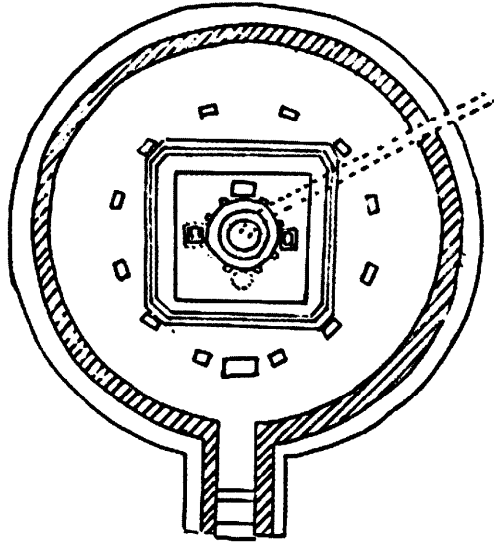
ශ්‍රී ලංකාවේ බෝධිසර නිර්මාණය කිරීමේ දී නිර්මාණකරුවා බොහෝ විට බෝධිය වර්ධනයට අවශ්‍ය සාධක කෙරෙහි ද සැලකිලිමත් වෙමින් අදාළ වාස්තුවිද්‍යාත්මක අංග යොදාගැනීම සිදුකර ඇත. එහිදී බෝධියට ලැබිය යුතු ගෞරවය ලබාගැනීම සඳහා එය පූජණීය බිම් සැලැස්මෙහි ඉදිරියෙන් ස්ථානගත කරවීමත් සිදුකරයි. ලංකාවේ දැකගත හැකිවන බෝධිසර බොහොමයක් සමචතුරස්‍රාකාර ආයතචතුරස්‍රාකාර, කවාකාර යන බිම් සැලසුම්වලට අනුකූලව සකසා තිබේ. තොළුවිල බෝධිසරය, මැණික්දෙණ බෝධිසරය, සීගිරිය බෝධිසරය වෘත්තාකාර හැඩයට නිර්මාණය කර ඇති අතර නිල්ලේගම බෝධිසරය වෙස්සගිරිය බෝධිසරය, පන්කුලිය බෝධිසරය චතුරස්‍රාකාර හැඩයට නිර්මාණය කර තිබේ. ඉදිකිරීම් ද්‍රව්‍ය ලෙස පාෂාණ මෙන්ම ගඩොල් භාවිතා කර ඇත. නිල්ලේගම වැනි බෝධිසරයන්හි කළු ගල් භාවිතය දැකගත හැකිය පේතවන විහාර සංකීර්ණයේ වන බෝධිසරය සඳහා අලංකාරවත් ගල්ග රාධි වැටක් නිර්මාණයකර ඇත. එහි ගල් වැද්දුම් තාක්ෂණය උපරිම දියුණු අවස්ථාවක් ලෙස පෙන්වා දීමට හැකිය. ඒ කෙසේදයත් ලංකාවේ බෝධිසර නිර්මාණය වීමේදී මිනිසුන් තුළ පවතින ශ්‍රද්ධාව ද මූලික කොට මෙම වාස්තුවිද්‍යාත්මක අංගය නිර්මාණය වීම සිදුවිය.

ලංකාවේ විවිධ ප්‍රදේශවල දැකගත හැකි බෝධිසර සැලසුම් කිහිපයක්

01. කොක්ඵබේ බෝධිසරයෙහි ඉදිරි පෙනුම සහ පැති පෙනුම.¹⁶

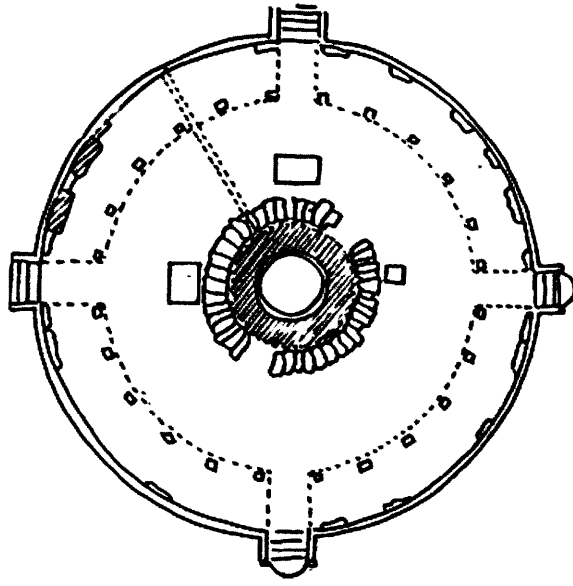
16 S. Bandaranayaka, *Sinhalese monastic architecture*, (pub E.j brill, Leiden, 1974), 179 p.

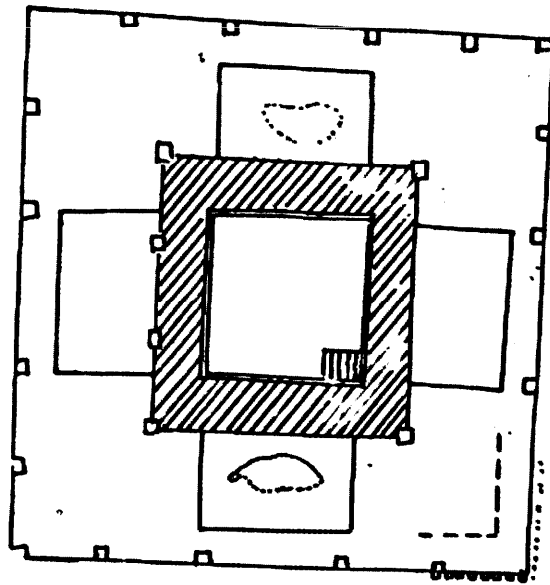
03. මගුල්මහා විහාර බෝධිසරය බිම් සැලසුම¹⁸

17 S. Bandaranayaka, **Sinhalese monastic architecture**, (pub E.j brill, Leiden, 1974), 173 p.

18 S. Bandaranayaka, **Sinhalese monastic architecture**, (pub E.j brill, Leiden, 1974), 172 p.

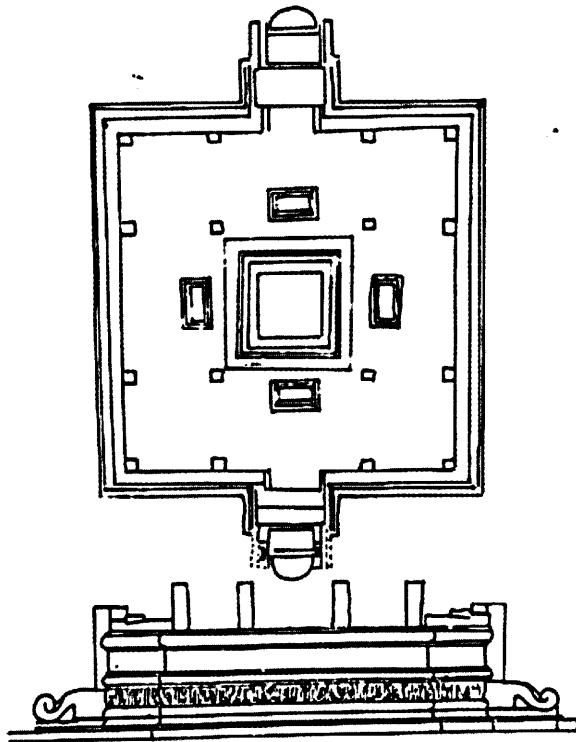

04. මැණික්දොණ විහාර බෝධිසරය බිම් සැලසුම¹⁹

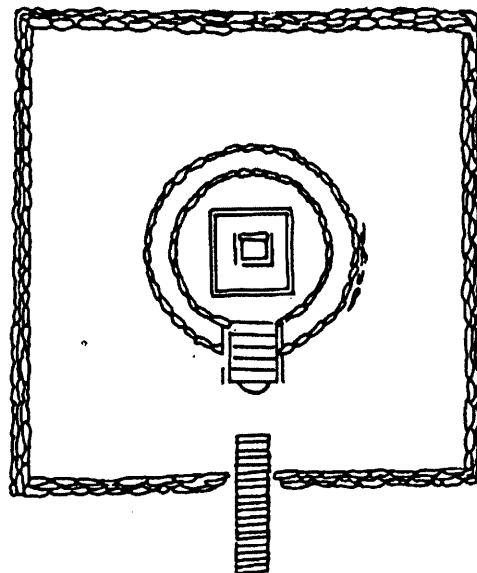

05. අභයගිරි විහාර බෝධිසරය බිම් සැලසුම²⁰

19 S. Bandaranayaka, **Sinhalese monastic architecture**, (pub E.j brill, Leiden, 1974), 175p.
 20 S. Bandaranayaka, **Sinhalese monastic architecture**, (pub E.j brill, Leiden, 1974), 166 p.

06. නිල්ලගම බෝධිසරයෙහි පැති පෙනුම සහ බිම් සැලසුම²¹

07. සීගිරිය බෝධිසරයේ බිම් සැලසුම²²

21 S. Bandaranayaka, **Sinhalese monastic architecture**, (pub E.j brill, Leiden, 1974), 165 p.

22 S. Bandaranayaka, **Sinhalese monastic architecture**, (pub E.j brill, Leiden, 1974), 175 p.